

Educació, Andorra i el món global

Vicenç Mateu i Zamora

Si os dan papel pautado, escribid por el otro lado.
J. R. Jiménez

Índex

- A tall d'introducció: formació *versus* formació per a la vida laboral.
- Canvis en el món.
- Canvis en l'educació.
- Andorra avui.
- Estudiar i treballar a *la Ceca, la Meca i la Vall d'Andorra*.
- Competències.
- Reflexions finals.

A tall d'introducció: formació "versus" formació per a la vida laboral

És el mateix formació que formació per a la vida laboral? D'entrada, podria semblar que no, per això es precisa que la formació ho és "per a la vida laboral." La *formació* sense res més sembla que es refereix a quelcom més general, més en l'àmbit de la formació integral de les persones. No obstant això, sembla clar que és difícil de distingir què és el que ens pot servir i què no quant a formació per a la vida laboral. És més, en la situació de canvi continuat en què ens trobem, és ben possible que determinats aspectes de la formació que al seu moment ens semblessin inútils o poc rellevants, acabin mostrant-se prou importants o fins i tot decisius a l'hora de trobar una feina o de millorar en la que ja tenim.

És per això que potser podríem afirmar que per poc que ens ho mirem amb una mentalitat oberta, tota formació és ja formació per a la vida laboral. Potser no tota formació per a la vida laboral la podríem considerar com a formació en majúscules, però sí en canvi tota formació en majúscules de ben segur que ens serveix per a la vida laboral. (Vés a saber a l'hora de la veritat quin és el detall que pot fer la diferència.)

De manera una mica anacrònica i intempestiva, comencem amb els vells mestres de la filosofia. Plató, en el seu diàleg *Protàgoras*, s'interroga sobre si la virtut (*areté*) es pot ensenyar. El Sòcrates literari, portaveu de Plató (el Sòcrates històric no va escriure mai res), discuteix amb el sofista Protàgoras, mestre de retòrica i política, que es vanta de ser capaç de convertir en fort l'argument dèbil. Algunes virtuts (la paraula grega per dir *virtut* es pot traduir també com a *habilitat*) potser sí, les pròpies d'un ofici, potser. D'altres, d'ordre moral, potser no. Després de l'exposició d'arguments contradictoris, el diàleg no arriba a cap conclusió. Plató, encara en fase d'elaboració de la doctrina pròpia, comença a fer front a la posició sofista.

Pocs anys després, a la *Metafísica*, Aristòtil distingirà tres tipus de sabers: teòrics, pràctics i productius. Tant el saber teòric, que comprèn matemàtiques, física i filosofia, com el saber productiu, que permet de tenir un ofici, es poden ensenyar, poden ser apresos. Els sabers de tipus pràctic, en canvi, que segons Aristòtil són l'ètica, la política i l'economia, necessiten arrelar-se en la vivència pròpia, demanen una llarga experiència, i això explica per què pot haver-hi excel·lents matemàtics amb només vint-i-cinc anys mentre que per esdevenir un bon polític o un bon jutge calgui tota una vida de dedicació.

De la mateixa manera, tornant al present, quan reflexionem sobre quina formació per a la vida laboral hem de pensar que hi ha certes habilitats que es poden ensenyar i que es poden aprendre estudiant-les, però que n'hi ha d'altres, potser cada cop més valorades i en demanda creixent, que s'adquireixen per imitació d'un model però demanen ser experimentades per un mateix. Em refereixo a habilitats com la capacitat d'adaptació o la capacitat de lideratge, o l'empatia, etc. Es pot aprendre comptabilitat, segur. Si t'ho expliquen bé i fas els exercicis convenients, acabaràs dominant-ne la tècnica. Quant a la capacitat de lideratge, la cosa ja no és tan clara. Tampoc pel que fa a les virtuts ètiques, tan reivindicades en aquests temps de crisi. L'honestedat, per exemple, es pot ensenyar? Es pot aprendre a ser honest? O a rebel·lar-se davant la injustícia? Com s'ensenyava això? La veritat és que no ho sé. Malgrat això, alguna cosa hi deu tenir a veure el fet d'haver pogut gaudir d'un model. Models que se solen prendre per referència tant per bé com per mal, models que ens influeixen no tant pel que ens diuen sinó pel que fan; models que de vegades són ben propers i amb la funció específica d'educar-nos, o pel contrari són ben allunyats i excèntrics, però que malgrat tot ens eduquen amb llur exemple.

Canvis en el món

Globalització, banalitat

No és aquest el lloc (ni jo en tinc la competència) per fer grans construccions sociològiques sobre el món modern. No obstant això, no és sobrer recordar breument els molts canvis succeïts en les societats contemporànies, que a igual que el mateix temps sembla que s'acceleren. Globalització, sobreinformació, instantaneïtat, pressa, divertiment, banalitat, aparença, narcissisme, mercantilització, satisfacció immediata són només alguns trets bàsics que poden servir per caracteritzar la realitat contemporània.

Societat de consum

Malgrat el programa de la Il·lustració i els seus ideals reformadors, un cop alliberat de les seves cadenes l'ésser humà no sembla que dedica el seu oci a l'enriquiment personal i a l'alta cultura. Més aviat és el consum el que condueix la seva vida, car és el vertader motor inexcusable del sistema econòmic. La nostra és una societat de consumidors més que de ciutadans. El consum estén els seus tentacles arreu, fins a abastar fins i tot l'espiritualitat.

Consegüentment, també l'àmbit de l'educació resta sota la seva cobertura, que ho abraça tot, car tot és, o pot ser, fins a cert punt, negoci. Si bé les empreses sembla que es guien per l'objectiu de la *satisfacció del client*, la màquina rutlla mentre funciona el principi d'insatisfacció: un consumidor realment satisfet, i d'una vegada per totes, seria una veritable catàstrofe.

En moviment

Zygmunt Bauman destaca com a tret principal de les societats contemporànies el fet d'estar "en moviment". Això és el que realment importa, el de menys és el per fer què. Bauman, que s'arriba a interrogar per la mateixa possibilitat d'una ètica en la societat del consum (en la qual es produeix necessàriament una tensió entre el mirar per un mateix o el mirar pels altres), recordaria la coneguda sentència de Pascal, segons el qual "tots els problemes de l'home vénen d'una sola cosa, de no saber-se estar quiet en una habitació."

Intel·ligència funcional i ideologia

Alain Finkielkraut creu que la societat del darrer segle ha estat dominada per una barreja de burocràcia (intel·ligència funcional) i ideologia (sentimentalitat binària) poc sensible a la singularitat i precarietat dels destins individuals. Enfront d'això, i en la línia d'Hannah Arendt, quan defensava la necessitat d'una "perspicàcia afectiva", Finkielkraut situa la seva esperança en la possibilitat de desenvolupament, en la reivindicació d'un "cor intel·ligent", que només podria ser format a través de les obres de la literatura i dels relats, de les humanitats, en definitiva.

Llibertat sense responsabilitat

D'altra banda, Pascal Bruckner, també en la línia de Finkelkraut, destaca com a tret essencial de les societats contemporànies la deixadesa, l'abandonament de la responsabilitat individual, per posar-la sovint en mans de l'Estat, mentre es reivindica alhora de forma contradictòria el poder gaudir d'un màxim de llibertat i seguretat personal. "Deixeu-me en pau, ocupeu-vos de mi."

Control

Per finalitzar, cal destacar l'increment substancial del control social, fins a fer veritat les caricatures antiutòpiques. (1984, *Món feliç*, entre altres). La qüestió és que en molts aspectes, el retrat d'aquestes obres ja no descriuen un futur més o menys llunyà enfront del qual s'ha invertit l'optimista visió del progrés, sinó que ens descriuen un present ja ben real, on el totalitarisme ha estès els seus tentacles fins al cor de les societats democràtiques. Per diferents vies i amb mètodes diferents, sembla que ens encaminem al ideal del controlador, a aquella societat on ja no cal control extern perquè s'ha arribat a la interiorització del control, al "desitjar fer el que cal fer."

Canvis en l'educació

D'acord amb els canvis socials, podem dir sense por d'exagerar que ens trobem davant una educació en crisi. L'antic model no acaba de funcionar i les temptatives de noves vies en l'educació del demà tot just són temptatives, tot just s'estan posant en marxa. Ens cal repensar a fons, ens cal reinventar l'educació.

Pluralitat de fonts educatives

L'abast del procés educatiu desborda l'estricta marc de l'escola. És clar que la família hi ha tingut des de sempre un paper primordial. No obstant això, sí que podem dir que en els darrers temps, la pluralitat de les fonts educatives ha augmentat enormement, segurament en consonància amb la crisi del concepte de *mestratge* o *autoritat*. Avui en dia, al costat de la família, de l'escola i dels amics, podem considerar la importància educativa de tota mena d'activitats extraescolars o d'oci en general, el rol estel·lar de la TV o internet, de les xarxes socials, dels videojocs, dels mitjans de comunicació en general, de les pel·lícules o dels viatges, per només esmentar-ne alguns.

Crisi de l'autoritat

Els anys 1988 o 2008 han estat l'excusa per celebrar i/o revisar el llegat del polièdric 1968: Revolució de les Flors nord-americana, Primavera de Praga, Maig francès. Enyorat pels uns denostat per d'altres, el Maig del 68 ja forma part avui de l'imaginari col·lectiu de les societats postmodernes. A la manera de Vargas Llosa, molt són els

que creuen que si bé el Maig del 68 no va posar fi al sistema, sí que en va canviar els costums i va deixar en una posició molt feble la noció d'autoritat, fonamental per a una certa idea de la transmissió del saber.

Extensió del model americà

La reordenació europea de l'ensenyament superior sembla que ens aboca cap a un model similar al model americà: diversitat d'escoles de secundària, amb nivells molt diferents; incorporació dins del marc escolar d'aprenentatges que tradicionalment no s'impartien a les aules; primer grau universitari més general, que és com una mena d'antic batxillerat ben fet. Després del nivell de bàtxelor (el primer grau universitari), elecció entre universitats, cada cop més diferents entre si. Diferent nivell d'estudis, diferent formació i orientació, diferent reconeixement i prestigi amb efectes evidents a l'hora d'incorporar-se al mercat laboral.

A voltes, més formació per fer el mateix

Cada cop més, la formació apareix com una exigència social. És important de tenir un títol, i cada cop més gent també en té. La conseqüència lògica és, doncs, que paradoxalment cada cop els títols tenen menys valor. De vegades ja no és suficient de posseir una llicenciatura.

També cal afegir a això la temptació d'allargar el període de formació, d'endarrerir l'edat que permeti l'entrada en el mercat del treball per raons alienes a les pròpies necessitats de formació dels ciutadans. Exagerant una mica, es podria dir que avui cal tenir una carrera per fer el mateix que els pares feien amb el batxillerat o els padrins sense haver estudiat.

Cal distingir entre informació i saber

Si bé una primera aproximació superficial pot portar a confondre informació i saber, és clar que no són la mateixa cosa. És més, hi ha qui defensa que un excés d'informació no porta a més coneixement, a més saber, sinó tot el contrari. I que aquesta és potser la situació en què ens trobem avui en dia. Mai tanta informació ha portat aparellada tanta superficialitat, tantes falsetats i mitges veritats.

A més, la simple exposició o acumulació de dades no porta, per simple agregació, un més gran coneixement. Per això cal una estructura que permeti d'acollir les dades, i dotar-les d'un sentit. La qüestió és que, en siguem conscients o no, l'estructura que permet dotar de significat les dades sempre hi és. De vegades, però, és tan limitada que moltes dades se li escapen i en resulta una visió realment pobre. En altres ocasions, l'estructura està esbiaixada i carregada d'idees prèvies més o menys equivocades, de prejudicis que ens fan atorgar un sentit al que passa també ben especial. El saber es dona quan som capaços d'integrar adequadament les dades i de desenvolupar un sisè sentit

que ens orienta davant l'allau de sobreinformació. El saber que haguem pogut desenvolupar és allò que ens permet de diferenciar la *música del soroll*.

L'ocàs dels mestres

Si del que es tracta no és d'acumular informació sinó de generar saber, cal recórrer a la tasca importantíssima i indefugible dels mestres. George Steiner ha reflexionat àmpliament sobre la qüestió. Hi ha qui afirma que vivim en el crepuscle d'una civilització, la civilització que hom podria caracteritzar per les catedrals, els llibres, els cafès, els mestres, l'absència de pressa. De la mà de la fi de l'autoritat, hem potser arribat també a la fi dels mestres, tan necessaris per a la transmissió i perpetuació del saber, a imatge, per exemple, del professor Faber, que apareix en el *Fahrenheit 451* de Ray Bradbury.

A més, Andorra és especialment una societat sense mestres; set-cops centenària però sense un pòsit d'experiència en tantes coses; de vegades sembla una societat estrenada de fa poc, sense tradició en molts dels reptes associats al reconeixement internacional com a Estat.

Acceleració del temps, immediatesa, globalització, ritme, imatge

Com no pot ser altrament, l'ensenyament escolar també s'ha vist afectat pel diferent ritme social. En procés de substitució de l'escrit per la imatge, el temps a les aules ha vist variar el seu ritme fins i tot en la metodologia docent. La menor capacitat de llarga concentració, la brevetat dels missatges, la successió ràpida de notícies, la multiplicitat de les fonts, la quasi instantaneïtat han entrat en les escoles fins a condicionar les metodologies d'ensenyament.

Redefinició del rol de l'escola

Davant d'aquest panorama, és normal que hom es qüestioni quin ha de ser el paper de l'escola; d'un costat assetjada per totes bandes i en oberta competència amb moltes altres fonts d'educació, i de l'altre dessassossegada per la progressiva transferència de responsabilitats que fins fa uns anys es consideraven principalment familiars.

En aquest sentit, i sense pretensió d'exhaustivitat, sembla que l'escola hauria de poder garantir uns mínims:

- Assegurar la integració social: l'escola hauria de ser el lloc primer on es pugués dur a terme la integració de l'individu amb totes les seves circumstàncies, sense barreres ni exclusions de cap mena, a imatge i semblança de com voldríem que fos la societat adulta.

- Motor de la igualtat i la mobilitat socials: durant dècades, l'escola ha estat i ha de continuar sent el principal mecanisme per assegurar la igualtat. Gràcies a una bona

formació, adquirida amb constància, sacrifici i esforç, qualsevol alumne hauria de poder vèncer qualsevol mena de determinisme social. En aquest sentit es pot parlar de l'educació com a principal ascensor social. Des d'aquesta perspectiva, certa malinterpretació de la interacció educativa que pot conduir al laxisme escolar pot resultar fatal per a aquells que no tenen cap altre mitjà que l'educació escolar per vèncer la desigualtat. D'aquesta manera s'acaba perjudicant a qui més es podria ajudar, a les classes desfavorides, i es perpetua l'*status quo*.

- En un moment en què sembla que l'educació secundària s'orienta cada cop més cap a un model més *comprensiu*, en el sentit de donar cabuda a moltes ensenyances que abans s'efectuaven fora del marc escolar (en detriment de l'ensenyança més bàsica, car els recursos i també el temps són limitats), potser no és sobrer recordar un principi fonamental de la tasca educativa de les escoles. L'escola hauria d'assegurar en tot moment l'aprenentatge d'allò que la societat considera necessari que s'apreni i que si no s'ensenyés a l'escola no es podria aprendre enlloc. A tall d'exemple, potser no cal que s'ensenyi a conduir a l'escola, car segur que hi haurà altres ocasions i indrets per aprendre'n. És dubtós, en canvi, que si l'escola no assegurés l'ensenyament de les matemàtiques hom les aprengué de manera lliure i voluntària.

- L'escola ha d'oferir referents i models dignes. De fet, no és que l'escola ho hagi de fer; és que ja ho fa, fins i tot sense voler. Potser del que es tracta és que els models oferts siguin com cal, en un temps d'important desorientació cívica i social. En realitat, això és el que primer aprenen i tal volta el que més recordin els alumnes: una certa actitud ètica, una coherència entre les paraules i els actes, uns certs valors *viscuts*, *mostrats*, que poden ser molt diferents dels que es prediquen, i que aleshores els invaliden. (Formen part del *currículum ocult*, que és el primer que de veritat s'aprèn: quant he d'estudiar amb aquest professor, fins on puc tibar la corda, etc.)

Criteri propi, equilibri entre particular i el general

Ningú no dubta que un dels objectius que cal assolir en l'educació és que els alumnes arribin a desenvolupar un criteri propi, que els arreceri de les modes de l'opinió pública. Però ser capaç de desenvolupar les pròpies idees no és cosa fàcil. Cal considerar-ho potser més com un ideal cap al qual tendir que no pas una realitat tangible. Perquè en definitiva, qui en té, de criteri propi? I si en té, el tenim en tot moment i per a qualsevol tema? Ben segur que no. Per això és potser més raonable de veure-ho com un horitzó al qual s'ha d'apuntar. Aquest criteri ens hauria d'ajudar a saber desitriar la sobreinformació de la qual disposem. Avui en dia el problema no és la manca d'informació, sinó el seu hipertròfic excés. Potser una de les claus de la formació avui gira a l'entorn de saber trobar l'acurada combinació entre una formació especialitzada que no deixi de banda tampoc el pla general.

Educació al llarg de la vida

És un fet que ja avui en dia no es pot circumscriure la formació al període escolar. Cada cop més hom té consciència de la necessitat d'una educació continuada al llarg de la vida. I responent a casuístiques i motius ben diversos: alguns ho faran per mantenir-se al dia, d'altres per la necessitat de reciclar-se o potser de reinventar-se. D'altres, finalment, per la pura i alhora ferma voluntat de millora personal i d'aprofundiment cultural.

Andorra avui

Escenari de canvi

Els canvis en el món i en l'àmbit educatiu coincideixen amb un moment de canvis importants a Andorra. Andorra (tant de bo no sigui així) sembla que viu la fi d'un període excepcional, de cinquanta anys d'extraordinari creixement i prosperitat. La crisi present arreu és a Andorra encara més evident, car s'hi afegeix una crisi estructural. Ens trobem doncs en un moment crucial, en un moment de reinvençió d'Andorra davant del qual és difícil de fer pronòstics i on la nostra capacitat d'estar a l'alçada hi serà per molt.

Davant d'aquest nou escenari, Andorra pot estar en situació d'anar perdent les seves especificitats i haver d'afrontar els reptes de la societat global si no fa amb les mateixes armes que la resta de països. El canvi del context politicoeconòmic fa que els *privilegis* i les *especificitats* andorranes vagin acabant-se. Els andorranos haurem d'aprendre a viure en un nou escenari, l'escenari del món global, que s'haurà d'afrontar des de valors com el sacrifici, l'esforç, la productivitat, la creativitat, la innovació i la recerca de l'excel·lència. A més, en breu deixarà de ser viable el refugi de l'administració, tal com passava a Atenes amb la flota, que servia també perquè no hi hagués atur. Caldrà fer com a tot arreu.

Ni "Ep, que jo sóc andorrà", ni la "Síndrome de Borís I"

En els darrers anys, els andorranos sembla que ens movem entre aquestes dues posicions caricaturals: d'una banda, la idea d'entendre el *ser andorrà* com una mena de privilegi, de superioritat gratuïta i no contrastada, que demana a la vegada un tracte especial. De l'altra, una actitud babau vers el que prové de fora, i en especial, vers certs personatges, a l'estil de l'estrafolari i grotesc Borís I. Segurament l'actitud més prudent i sàvia és de defugir ambdós extrems: és clar que els andorranos, sense l'esforç i la dedicació, no som pas millors que els altres ni mereixem res especial; d'altra banda, amb esforç i dedicació no som pas pitjors que aquells que ens prenen per una mena d'indígenes poc instruïts o per incultes nou rics.

Obrir economia, turisme i comerç

En una primera aproximació, sembla clar que els avantatges competitius que poden permetre el desenvolupament d'Andorra són, a part de la seguretat, el menor cost laboral i el menor cost fiscal. (Aquests avantatges sembla que s'haurien d'anar reduint amb el temps, si es produeix una certa evolució de la legislació.) En contrapartida, els desavantatges són la deficiència de les comunicacions, el cost del transport, el cost i el preu de lloguer dels terrenys i locals. No tinc clar que passa amb la matèria grisa; en qualsevol cas, no crec que puguem resistir una comparació amb qualsevol municipi a l'entorn d'una gran ciutat.

D'acord amb l'anterior, caldria preguntar-se de manera sincera per quin motiu hauria de venir a Andorra una empresa. No vull dir amb això que no sigui el cas, però molt em temo que la diversificació econòmica, i més amb els temors generats per l'obertura, no deixarà, almenys els propers anys, de ser un complement a les activitats econòmiques tradicionals, és a dir, principalment el turisme i el comerç.

Treballar a casa, "l'horitzó de Besiers"

D'altra banda, potser serà un necessari exercici d'higiene que poc a poc anem abandonant la idea que tots els joves andorrans podran treballar a Andorra. Em sembla que el fet que Andorra sigui un Estat ens ha desenfocat la percepció. És cert que per les seves característiques, Andorra té una administració especial, en consonància amb la seva realitat estatal i als compromisos internacionals que se'n deriven. Dit això, no és sobrer recordar allò obvi, a saber, que quant a població i recursos, Andorra no deixa de ser com Manresa o Igualada. I en aquestes localitats ningú no pretén que tots els seus residents puguin acabar treballant al poble, amb independència de llur qualificació. (És clar que segons quines feines no es poden fer a Andorra.) En aquests llocs, i a Andorra acabarà passant el mateix, qui té un negoci familiar potser el seguirà, d'altres potser trobaran feina a Andorra, i d'altres, finalment, hauran de marxar. (Com a l'Andorra històrica, i com a tot arreu.) D'aquesta manera, es recuperarà el que podríem anomenar metafòricament l'*'horitzó de Besiers*, l'escenari tradicional de l'emigració andorrana.

Confiança i ambició

Malgrat l'expressat en el punt anterior, Andorra ha de mantenir la seva ambició. Comença a haver-hi a Andorra una certa tradició en coses que sí que sabem fer. Molt possiblement les noves oportunitats de creixement s'hagin de bastir sobre els sectors en els quals tenim un coneixement del negoci i del sector prou important, del qual no ens adonem i que no valorem adequadament en la seva importància. Les noves oportunitats potser vindran de l'arrelament en els sectors actualment presents en els quals ja hi ha tradició. És a dir: turisme, comerç, sector financer, construcció i obra pública.

Només després de prendre plena consciència d'allò que ja sabem fer bé potser ens atrevirem a sortir a l'exterior. Algunes empreses pioneres ja ho han fet, i el balanç no es pot dir que sigui negatiu. Prendre consciència del saber fer andorrà.

Punts forts i punts febles de l'educació a Andorra

Podríem destacar com a punts forts de l'educació a Andorra el plurilingüisme, un cert igualitarisme social, la presència d'alumnes i cultures d'horitzons diversos i els mitjans de què es disposa (que ja veurem si es podran mantenir en un futur). Com a punts febles, en canvi, es podria destacar un important arrelament al territori que pot dificultat la mobilitat a l'hora de treballar. Alguns andorrans no sembla, d'entrada, que vulguin marxar a treballar fora d'Andorra. Un altre punt feble per destacar és el trencament del tradicional equilibri entre França-Espanya a l'hora de cursar estudis superiors, amb el consegüent *perill* de gravitació única i creixent a l'entorn de Barcelona. És evident que quan més diversitat hi hagi quant a formació superior, més enriquiment; com més diversitat, molt millor.

"Champions League"

Hem de ser conscients que Andorra ja ha entrat en el món global. Competeix en una realitat plural i globalitzada on els nostres competidors no són ja els nostres veïns immediats, o ni tan sols espanyols i francesos; són els europeus, asiàtics o americans, molts amb una enorme motivació, molta empena i ganes de treballar i de fer-ho bé en el món global. Es podria dir, per fer un símil futbolístic, que els de la meva generació teníem com a referent únicament la lliga local (en el cas d'Espanya, era realment molt difícil de treballar amb el passaport andorrà, no així en el cas de França); avui els andorrans, tant per preparació com per les condicions objectives, estem llestos per competir en les lligues nacionals espanyola o francesa; però a hores d'ara el gran repte és preparar els joves per competir, no demà passat, sinó demà mateix, per la Champions League o el Mundial.

Estudiar i treballar "a la Ceca, la Meca i la Vall d'Andorra"

La fortalesa andorrana

Molts de nosaltres tenim la sensació, en creuar la frontera, de ser ja a casa, de passar pel pont que ens porta a les portes de la fortalesa, del nostre castell. La dimensió i la independència del país ens ofereix confort i seguretat. Si bé és veritat que compartim molts referents amb els nostres veïns, és igualment cert que en molts aspectes vivim immersos en la realitat local, abocats sobre les inquietuds i els problemes propis. Això, que té un innegable valor, en la mesura en què reforça el sentiment ciutadà de participació en els assumptes públics més enllà de ser considerats purament com

a números, fa també que de vegades puguem perdre el món de vista, tancar-nos en excés sobre nosaltres mateixos i viure exclusivament en el nostre castell o en la closca del cargol. És per això fonamental posseir altres referents, viatjar, sortir d'Andorra, veure que el món no s'acaba, sinó que tot just comença, a les fronteres del Pas de la Casa o del riu Runer. Els joves andorrans, a la manera dels aristòcrates britànics del segle XIX, haurien de sortir gairebé per obligació i considerar el temps del viatge com una part més del currículum formatiu.

Ningú no és profeta...

A més, la frase feta *Ningú no és profeta en la seva terra* conté segurament una part de veritat. En el cas que ens ocupa, a més, cal tenir en compte l'horitzó relativament limitat que comporta treballar a Andorra. És per això que potser es valora encara més el fet d'haver treballat en un altre lloc. D'una banda, això ens permet un enriquiment i unes experiències laborals i personals que no es podrien tenir a Andorra. I és igualment possible que la valoració sigui superior per al qui ha marxat, encara que hagi estat fent exactament el mateix que hauria fet a Andorra. Ja se sap que sovint es considera que "un expert és algú que viu a com a mínim 50 km de casa."

"Erasmus" global

En l'aspecte de la mobilitat dels estudiants ha estat un gran encert el programa *Erasmus*, que permet que els estudiants europeus puguin efectuar una part dels seus estudis en una altra universitat d'algun dels països europeus. Molts andorrans s'han beneficiat indirectament del programa, en ser estudiants majoritàriament d'universitats espanyoles o franceses. En els anys a venir, però, i sense voler menystenir la importància de l'*Erasmus*, potser caldrà pensar en una mena d'*Erasmus* planetari, més propi del món global. Un *Erasmus* que permeti l'intercanvi amb universitats de la Xina o l'Índia, del món àrab o de Rússia, del Brasil o de l'Àfrica del Sud, com ja fan algunes de les escoles més avançades.

Prioritat política: poder treballar a fora

És clar que per arribar a la gran mobilitat dels joves andorrans cal treballar en l'àmbit polític. És en el pla polític que cal gestionar que els andorrans puguin estudiar i realitzar intercanvis arreu, i és també i més encara gràcies a la política que cal aconseguir que els andorrans puguin treballar fora –almenys a tota la UE com si fossin ciutadans comunitaris, estenent els acords signats amb Espanya, França i Portugal–. De la mateixa manera, és també en l'àmbit polític que cal aconseguir que les empreses andorranes puguin treballar des d'Andorra vers el mercat europeu en igualtat de condicions que les empreses dels països de la Unió.

Es tracta en definitiva, i tal com dèiem, de preparar els joves (i els no tan joves) per

poder jugar en la *Champions League*, per poder competir en formació i treball arreu. L'objectiu, ambiciós i apassionant alhora, hauria de ser de permetre als joves andorrans l'accés a la lliga global.

L'orientació és clau

La multiplicació de l'oferta educativa, la facilitat en les comparacions produïda per l'homologació dels títols i la major mobilitat fan que, també en aquest àmbit, la capacitat de saber trobar la informació correcta i de saber destriar-la sigui fonamental. El mapa dels llocs on és possible estudiar ha crescut enormement els darrers anys. L'homologació de diplomes pot portar molts centres vers una certa diferenciació de *curricula* que cal tenir en compte. En aquest sentit, es pot afirmar que una igualació legal porta a una diferenciació acadèmica quant a itineraris educatius però també quant a valor efectiu i reconeixement dels títols. Se segueix en això les pautes del model americà, en què conviuen segurament les millors i les pitjors universitats del món.

En aquest sentit, és fonamental la bona orientació, tant a en l'àmbit dels estudis per seguir com dels centres on realitzar-los, i també, evidentment, dels diversos ajuts que es poden aconseguir per tal de fer-ho possible, car alguns requereixen un gran esforç econòmic, que bé pot contemplar-se com una magnífica inversió de futur. Cal emfasitzar, doncs, la importància d'un sistema de beques i ajuts com cal, bàsic per continuar assegurant la igualtat d'oportunitats.

Necessitat d'una borsa d'estudiants i professionals andorrans

No voldria anar més enllà sense deixar constància d'un problema que em sembla que afecta el mercat de treball andorrà en relació amb els joves i en especial pel que fa a les formacions altament qualificades. D'una banda, constato que moltes empreses solen queixar-se de no trobar a Andorra joves professionals altament qualificats i que per això els han de fer venir de fora, amb el sobrecost que això comporta. De l'altra, i a causa dels meus anys d'experiència docent, conec molts joves excel·lentment preparats que podrien aportar moltíssim al desenvolupament econòmic i intel·lectual d'Andorra però que no acaben de trobar un lloc que de vegades sí que s'ajustaria al seu ric perfil professional. És clar que hi ha aquí un problema: sembla que no acaben de connectar les empreses i els joves estudiants i professionals andorrans. Potser la solució seria poder disposar d'una base de dades de seguiment d'estudiants i joves llicenciats, una mena de borsa d'universitaris i de graduats actualitzada i a la qual les empreses poguessin accedir en tot moment.

Competències

Sabers bàsics

En una mena de reactualització de la distinció aristotèlica entre sabers teòrics,

sabers pràctics i sabers productius, sembla que l'enfoc pedagògic s'orienta els darers anys cap a un procés d'aprenentatge que permeti el mestratge d'una sèrie de competències. Normalment, aquestes competències es concreten en quatre: *saber saber*, *saber fer*, *saber estar* i *saber ser*. El *saber saber* s'orientaria al coneixement pur, altrament anomenat *saber conèixer*; el *saber fer* buscaria el domini d'una sèrie de tècniques més o menys *productives*; el *saber estar* resumiria els sabers de tipus ètic i d'interacció social; el *saber ser*, finalment, podria reflectir la formació integral de l'individu com a persona.

En la línia del que hem exposat aquí, i aprofitant aquesta mateixa perspectiva (que no deixa de ser una perspectiva més per enfocar amb noves ulleres les qüestions constants de l'educació), podríem afegir-hi com a competències especialment pertinents en aquest món que ens toca viure el *saber reinventar-se*, car potser ens tocarà fer-ho –i més d'un cop– al llarg de la vida i també el *saber orientar-se*, el saber on anar enmig de la sobreabundància d'informació i propostes, que a voltes, en lloc d'ajudar, ens poden portar-nos a una situació de desconcert. I també, paradoxalment, el *saber no saber*, car només des de la consciència de tot el que no sabem podem estar oberts a noves propostes, a saber escoltar i a aprendre de nou.

Motxilla de competències bàsiques

Dins de l'esquema de l'adquisició de competències, podríem provar d'identificar algunes de les competències bàsiques que haurien de formar part de l'equipatge de qualsevol estudiant. Podríem, així doncs, parlar d'una *motxilla* de competències bàsiques, entre les quals es comptarien:

- El coneixement d'idiomes, fonamental en un món globalitzat, on el domini de l'anglès ha de ser un pilar indefugible, i amb una certa ambició per obrir-se a llengües d'horitzons llunyans. En el cas d'Andorra, i per raons d'equilibri, és fonamental la recuperació del coneixement de la llengua francesa.

- El domini de les tecnologies de la informació (TIC) juntament amb el coneixement d'idiomes –ambdós els podríem qualificar de *sabers d'accés*– ens han de permetre de formar part de la xarxa global de mons reals i virtuals. Se superaria així una nova forma d'analfabetisme sobrevingut, la d'aquells que són incapaços de llegir en els nous llenguatges, i consegüentment, d'accedir als nous continguts de la informació.

- El domini de l'expressió oral i escrita. En contra de certes idees preconcebudes, el domini de l'expressió oral i escrita són dues de les competències fonamentals per desenvolupar-se en qualsevol àmbit i situació, no només en contextos literaris o socials. És evident que qualsevol informe de qualsevol mena haurà de redactar-se i molt sovint d'exposar-se en públic.

- Una competència essencial és la competència tècnica, la professionalitat, la recerca de l'excel·lència en allò que fem, amb independència del sector o l'activitat. No és

cert que l'excel·lència s'hagi de reservar per a només uns pocs àmbits o per a tasques de gran sofisticació; es tracta de fer bé, el millor possible, qualsevol cosa que abordem.

Igual d'importants que la competència tècnica, i amb un reconeixement creixent, se situen les habilitats conductuals, imprescindibles a l'hora de treballar en un projecte comú i al costat dels altres. Sense voler ser exhaustius, en podríem destacar la proactivitat, l'empatia, el lideratge, la facilitat per treballar en equip, la capacitat d'adaptació, etc.

- Ètica i responsabilitat civicosocial. Cada cop més, sembla que es troba a faltar una educació eticocívica que completi l'excel·lència tècnica, car és clar que no es tracta de formar únicament peces dins del gran engranatge de la màquina social, sinó persones responsables en el seu comportament vers els altres i vers la societat.

- Cultura general. Una gran especialització no hauria de ser contradictòria amb l'adquisició d'una cultura general, veritable teló de fons de qualsevol coneixement particular. La cultura general no deixa de ser el lligam amb la història i el conjunt de la humanitat. I no és cert que els sabers humanístics no siguin sabers pràctics. Serveixen, i molt, en la vida diària de cadascú.

- En consonància amb el saber-se orientar, em sembla fonamental conèixer com saber trobar la informació més adient, i especialment quins són els millors i més adaptats circuits formatius per tal d'evitar al màxim les inexactituds i els equívocs.

- En darrer terme, i encara que no es tracta pròpiament d'una *competència*, voldria recordar aquí la importància de dedicar-se a fer el que a un li agrada.

Reflexions finals

L'educació no hauria de ser només qüestió de l'escola, però... És clar que l'educació no és només qüestió de l'escola, i més en el món en què vivim. Dèiem al començament que les fonts de formació són avui, i més que mai, múltiples. Però també és cert que en segons quins entorns, i malauradament, sembla que es dona una deixadesa creixent de les responsabilitats educatives en mans de l'ensenyament. En aquest context, l'escola sovint es veu superada per l'excés de responsabilitat que li cau a sobre, i més quan per a molts joves el sistema escolar pot ser l'únic mecanisme d'una certa eficàcia per canviar el determinisme social. El bon funcionament i la competència del sistema escolar adquireix doncs encara més un rol essencial.

Una millor educació requereix de mitjans, però una bona educació no és sols qüestió de diners. Una bona educació necessita un esforç econòmic constant i de llarga durada; una bona educació és una excel·lent inversió i no una despesa. Potser val la pena recordar aquí la dita: *si creieu que l'educació és cara, proveu amb la ignorància*. Ara bé, no tot s'arregla amb diners, amb més i més mitjans. L'educació, cal no oblidar-ho, és també qüestió d'objectius, d'organització, de vocació i compromís, de reconeixement de la feina, de complicitat social. L'exemple de Finlàndia n'és la demostració pràctica.

Els professors són al centre de tota millora educativa. Malgrat el punt anterior, cal recordar que la qualitat del professorat és essencial en la pràctica educativa. Els darrers temps, l'entorn educatiu ha canviat força, amb la revisió de la manera d'ensenyar i la posada en marxa d'equips de suport i d'ajuda psicopedagògica. També d'instàncies diverses per analitzar la qualitat de l'ensenyament. Tot això està molt bé, però no s'ha d'oblidar que, igual que en un equip de futbol els qui fan la diferència són els futbolistes, el mateix s'esdevé a l'escola, on és fonamental poder comptar o no amb un bon equip de professors.

S'aprèn el que es veu fer, no el que es diu de fer. Dins d'aquestes consideracions finals, potser no és sobrer reiterar que l'exemple és bàsic en el procés educatiu. Encara que no sigui de moda de dir-ho així, el nostre aprenentatge té lloc bàsicament per imitació. Els alumnes aprenen el que veuen fer, es fixen en l'actitud i la coherència dels mestres; trobaran valor en allò que els mateixos ensenyants valorin, i deixaran de costat allò que sentin que, malgrat les paraules, no sigui degudament apreciat pels professors.

"Els que més èxit tenen al món dels negocis solen haver fracassat a l'escola." No volia deixar de discutir aquesta dita. Normalment se sol fer servir per indicar que l'escola no prepara adequadament els alumnes, i potser s'hauria de matisar una mica: potser caldria dir només que l'escola no transmet amb prou èmfasi el gust pels negocis i la mentalitat d'emprenedor. Fins i tot així cal encara anar en compte i mantenir la prudència. D'una banda, no tots els que fan negocis sense estudis tenen èxit, només coneixem els que han triomfat; de l'altra, cal considerar que preparar els alumnes per fer negocis no és l'únic objectiu de l'escola, per més important que aquest sigui. A la vida hi ha més coses a fer que fer negocis.

Una de les temptacions que ha d'afrontar avui l'escola és bandejar convertir-se en guarderia, a partir de la idea que ja no és el lloc principal per a l'adquisició de coneixements. Hi ha qui creu que l'aprenentatge efectiu passa per altres llocs, si bé cal ajornar, per raons de tot ordre, l'arribada de nous joves al mercat laboral. (Sembla que Espanya comença a plantejar-se elevar l'escolaritat obligatòria fins als 18 anys). En aquest sentit, i per mantenir alerta l'esperit crític en relació amb la veritable funció de l'escola, cal potser plantejar-se, per part dels equips directius i docents, de quina manera té lloc avui en dia el procés d'aprenentatge, preguntant-se cada dia com l'alumne hauria après més, si venint a l'escola o quedant-se a casa.

És clar que la qüestió de l'educació no és una qüestió per resoldre; la qüestió de l'educació és una qüestió permanentment oberta sobre la qual cal sempre restar vigilant. Igual i a imatge de la societat, l'educació és i ha de ser fluida i canviant. La millor educació, per a tots però sense oblidar les particularitats de cadascun, es mourà sempre necessàriament en la tensió permanent entre la formació, la socialització i la llibertat personal.

Rebels competents. L'economista Gunnar Myrdal, premi Nobel, resumí de manera magistral el que pot ser per a molts l'ideal educatiu: la formació de joves rebels i

competents alhora. Rebels, per no seguir cegament l'ordre tal volta injust heretat de la generació precedent, per poder desafiar el món heretat i les seves imperfeccions, injustícies i desigualtats per mirar de canviar-lo; competents, perquè sense la competència la rebel·lia no passa de la pura queixa estèril i decadent.

Vicenç Mateu i Zamora
Doctor en filosofia i MBA